

دانشگاه پیام نور

دانشکده: علوم انسانی. تهران مرکز

پایان نامه برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد

رشته: تاریخ ایران دوره اسلامی

گروه تاریخ - سال ۱۳۹۱

«زندگی، زمانه و کارنامه ی محمد خان مجدالملک سینکی»

نام نویسنده: فرحناز علی نژاد

استاد راهنما: دکتر داریوش رحمانیان کوشکی

استاد مشاور: دکتر علی رضا علی صوفی

الله

تقديم به دختران عزيزم

دلارام و دلشاد

چکیده

میرزا محمد خان مجدالملک پسر میرزا فتحعلی بیگ و خواهرزاده ی میرزا آقاخان نوری (صدر اعظم دوره ی ناصری) بوده است. وی به دلایل مختلف وارد دستگاه حکومتی گردید؛ از جمله اینکه از خاندان اعیانی مازندران بوده است و هم چنین به این سبب که دارای توانایی شخصی نیز بود و مهمتر از همه اقوام و خویشانش در دربار از نفوذ ویژه ای برخوردار بودند، توانست وارد دربار و سپس دولت قاجاریه گردد. وی کار خود را در عهد محمد شاه با پیشکاری مهد علیا - همسر محمد شاه و مادر ناصرالدین شاه - آغاز کرد و همراه او به مکه مکرمه مشرف گردید. از آن پس در بخش های مختلف دولت و دربار ناصری مشغول به کار شد. وی پست ها و مناصب کلیدی بسیاری را در این دوره بر عهده داشته است.

میرزا محمد خان مجدالملک سینکی به نگارش دو اثر بسیار مهم پرداخت. کتاب «کشف الغرائب فی امور عجایب» - رساله مجدییه - و کتاب «مرآت الارض» . کتاب اول، رساله ای انتقادی است از وضع موجود دولت و دربار دوره ی ناصرالدین شاه و کتاب دوم در زمینه ی جغرافیای جهان که حائز اهمیت است. در این پژوهش ضمن بیان زندگی میرزا محمد خان سینکی و خاندانش به اجمال در مورد اوضاع سیاسی، اجتماعی و... دوران حیاتش نیز پرداخته شده است. کارنامه ی او نیز که شامل مناصب و مأموریت ها و آثار و اندیشه های اوست هم در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است.

با توجه به کارنامه و عملکرد میرزا محمد خان سینکی، می توان او را اندیشه گری اصلاح طلب معرفی کرد و او را از زمره ی افرادی دانست که تفکر سیاسی اجتماعی اش - در رساله ی مجدییه - در ارتقاء سطح آگاهی مردم و افزایش سطح توقعات اجتماعی و سیاسی آنها نقش بسزایی داشته است. قطعاً این مسئله در مقدمات انقلاب مشروطه نیز بی تأثیر نبوده است.

کلید واژه : اداری - تجدد خواه - زندگی - سیاسی - کشف الغرایب - مجدالملک سینکی - ناصری

فهرست مطالب

پیشگفتار

فصل اول ۱

۱.۱ ادبیات تحقیق

۱.۱.۱. طرح مسئله

۱.۱.۲. اهمیت موضوع و ضرورت تحقیق

۱.۱.۳. روش و پیشینه ی تحقیق

۱.۱.۴. ارزیابی منابع و مآخذ

فصل دوم : زمانه..... ۱۳

۱.۲. اوضاع سیاسی

۱.۲.۱. شاه ، دولت و دربار

۱.۲.۲. سیاست خارجی ایران و اوضاع جهانی

۲.۲. اوضاع اجتماعی و فرهنگی

۲.۲.۱. طبقات و اصناف

۲.۲.۲. زنان

۳.۲. اوضاع اقتصادی

۳.۲.۱. تجارت

۳.۲.۲. درآمدها و مالیات

۳.۲.۳. امتیازات

۳.۲.۴. کشاورزی و صنایع

۴.۲. اوضاع مذهبی

۴.۲.۱. مذاهب در بین مردم

۴.۲.۲. روحانیون

۴.۲.۳. سیاست مذهبی قاجاران

فصل سوم : زندگی و خاندان مجدالملک..... ۵۳

۳. ۱. میرزا محمد خان مجدالملک

۳. ۲. خاندان میرزا محمد خان مجدالملک

۳. ۲. ۱. فرزندان

۳. ۲. ۱. ۱. میرزا علی خان لواسانی (امین الدوله)

۳. ۲. ۱. ۲. میرزا تقی خان لواسانی (مجدالملک)

۳. ۲. ۱. ۳. طاووس خانم

۳. ۲. ۱. ۴. هما خانم

۳. ۲. ۱. ۵. قمر خانم

۳. ۲. ۱. ۶. طوبی خان

۳. ۲. ۲. نوادگان

۳. ۲. ۲. ۱. محسن خان

۳. ۲. ۲. ۲. میرزا حسن خان وثوق الدوله

۳. ۲. ۲. ۳. احمد قوام

۳. ۲. ۲. ۴. میرزا جواد خان

۳. ۲. ۲. ۵. حسین علاء

۳. ۲. ۲. ۶. علی امینی

۳. ۲. ۳. سایر اقوام

۳. ۲. ۳. ۱. میرزا نصرالله خان نوری

۳. ۲. ۳. ۲. صدرالدین حسینقلی خان نوری

۳. ۲. ۳. ۳. میرزا کاظم خان

۳. ۲. ۳. ۴. میرزا داوود خان

۳. ۲. ۳. ۵. میرزا فضل الله نوری

فصل چهارم: کارنامه ۹۸

۴. ۱. مناصب و مأموریت ها

۴. ۱. ۱. کارپرداز حاجی ترخان

۴. ۱. ۲. نایب اول وزارت دول خارجه

۴. ۱. ۳. مأمور تسویه قردادهای ایران و عثمانی

۴. ۱. ۴. وزیر وظایف و اوقاف

۴. ۱. ۵. متولی آستان قدس رضوی

۴. ۱. ۶. ریاست اداره کل غله ایران

۴. ۱. ۷. عضو وزارت دارالشورای

۴. ۲. آثار و اندیشه ها

۴. ۲. ۱. کشف الغرائب فی امور عجایب (رساله مجدیة)

۴. ۲. ۱. ۱. حکومت

۴. ۲. ۱. ۲. روابط خارجی

۴. ۲. ۱. ۳. اوضاع اجتماعی

۴. ۲. ۱. ۴. روحانیون

۴. ۲. ۱. ۵. اوضاع اقتصادی

۴. ۲. ۱. ۶. سپاه

۴. ۲. ۱. ۷. اوضاع فرهنگی

۴. ۲. ۲. مرآت الارض

۴. ۲. ۲. ۱. اروپا

۴. ۲. ۲. ۲. آسیا

۴. ۲. ۲. ۳. آمریکا

۴. ۲. ۲. ۴. در بیان بنای حاجی ترخان

نتیجه ۱۵۱

فهرست منابع ۱۵۵

پیوست ها (تصاویر و اسناد) ۱۶۹

پیشگفتار

دوره ی سلطنت ناصرالدین شاه را از میان دیگر پادشاهان قجر، می توان به نوعی دوران تحول نامید. به این سبب که حضور رجال روشنفکر و اصلاح طلب در عرصه های مختلف ، منجر به پاره ای اصلاحات اجتماعی و اقتصادی و... در ایران شد. گر چه این دوره نیز با فراز و فرودهایی همراه بود ولی در نهایت به دلایل مختلفی مقدمات نهضت مشروطه نهاده شد. علی رغم تمام معضلاتی که یک نظام استبدادی داشت و نفوذ و حضور بیگانگان بر روی شاه و بسیاری از درباریان و کسب امتیازات متعدد از ایران ؛ رجالی در درون سیستم و یا در خارج از آن که به مقابله با وضع موجود پرداختند و برای برون رفت از آن راهکارهایی را ارائه دادند. از جمله افرادی که دست به تنظیمات زد، میرزا تقی خان فراهانی بود. و پس از او نیز بودند رجال تحصیلکرده ای که دست به نگارش روزنامه و رساله و کتابهای بسیاری زدند. از جمله ی آنها بدون در نظر گرفتن گرایش انگلو فیلی و ویا روسوفیلی و... می توان از میرزا یوسف خان مستشارالدله _رساله یک کلمه- ؛ میرزا ملکم خان - روزنامه قانون - ؛ شیخ هادی نجم آبادی ؛ زین العابدین مراغه ای - سیاحت نامه ابراهیم بیگ- و میرزا محمد خان مجدالملک سینکی با رساله ی کشف الغرایب فی امور عجایب یا رساله ی مجدیه و... نام برد. در این میان به مورد اخیر بسیار اندک پرداخته شده است. گر چه نقش مهمی در آن روزگاران داشت ولی به اندیشه های او و عملکردش پرداخته نشده است. به این ترتیب جا دارد تا پژوهش های بیشتری در این مورد صورت بگیرد.

این پایان نامه به چهار فصل تقسیم شده است.

-فصل اول شامل ادبیات تحقیق است . در این بخش به تبیین اهمیت موضوع و ارزیابی منابع پرداخته شده است.

- فصل دوم مربوط به زمانه مجدالملک است. در این بخش به اجمال به بررسی اوضاع سیاسی و اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و مذهبی پرداخته شده است.

- فصل سوم در مورد زندگی و خاندان مجدالملک است. در این بخش ضمن پرداختن به زندگی میرزا محمد خان مجدالملک به اجمال به خاندانش که شامل فرزندان و نوادگان و سایر اقوام است، پرداخته شده است.

- فصل چهارم در باب کارنامه ی میرزا محمد خان مجدالملک است که آن نیز در دو مبحث مناصب و مأموریت ها و آثار و اندیشه ها مورد بررسی قرار گرفته است و در پایان نیز نتیجه و فهرست منابع و پیوست ها را در بر می گیرد.

در جریان این پژوهش موانع و مشکلاتی نیز وجود داشت که برخی از آنان بدین گونه است:

۱. کمبود اطلاعات در پاره ای از موارد و عدم دسترسی به نسخ خطی و تصاویر...

۲. پراکندگی کتابخانه ها و مراکز استاد و نسخ خطی در شهر تهران و مشکلات ایاب و ذهاب، ترافیک،

طرح ترافیک و ...

۳. مشکل بوروکراسی اداری در برخی مراکز

۴. تشابه القاب بین میرزا محمد خان مجدالملک با فرزندش میرزا تقی خان مجدالملک

۵. مشکل ارجاعات در نسخ خطی که شماره صفحه در آن ذکر نشده بود مانند کشف الغرایب و مرآت

الارض.

« در پایان از راهنمایی های و زحمات اساتید ارجمندم جناب دکتر رحمانیان و جناب دکتر

علی صوفی بسیار سپاسگزارم

فصل اول
ادبیات تحقیق

۱. ۱. ۱. طرح مسئله :

پژوهش در مورد میرزا محمد خان مجدالملک سینکی است که در ایران دوره ی ناصری می زیسته است. مسئله این است که این فرد که در عرصه های مختلف سیاسی و اداری ایران دوره ی قاجاریه ، حضور فعال داشته است چه نقشی در اندیشه ی اصلاحات آن دوره داشته؛ هم چنین از چه جایگاهی در نظام سیاسی و اداری ایران برخوردار بوده است و چه تأثیر و تأثراتی از وضع موجود آن دوره گرفته است. محدوده ی طرح در دوره ی ایران اواخر محمدشاه و دوره ی ناصری است .

۱. ۲. ۱. اهمیت موضوع و ضرورت تحقیق :

مجدالملک از جمله رجالی است که آثار و اندیشه هایش در روند اصلاحات دوره ی ناصری و پس از آن نیز در ارتقاء سطح آگاهی توده های مردم تأثیر داشته است. با این وجود چندان مورد توجه قرار نگرفته است. یکی از دلایل این امر را می توان کمبود اطلاعات و اسناد و هم چنین عدم همکاری برخی از مؤسسات دانست. با این وجود پرداختن به آثار و اندیشه های این فرد و کارنامه ی سیاسی و اداری او حائز اهمیت است. چرا که مجدالملک و خاندان مقتدرش نه تنها در روزگار قاجار بلکه در دوران پهلوی نیز از رجال تأثیر گذار در دولت و دربار بوده اند. به این سبب باید به ریشه یابی این خاندان مهم در دوران پهلوی و قاجار پرداخت. و این مهم میسر نیست مگر با پرداختن به این چهره ی مؤثر در اجتماع و سیاست و فرهنگ ایران.

۱. ۱. ۳. روش و پیشینه ی تحقیق :

در مورد میرزا محمد خان مجدالملک چندان اطلاعاتی در دست نیست . یکی از مشکلاتی که این پایان نامه با آن مواجه شده است کمبود منابع و اسناد و نسخ خطی و حتی تصاویر و عکس از این چهره بوده است. در مرحله ی اول گردآوری اطلاعات و اسناد صورت گرفت گرچه همه ی آنها در این تحقیق مورد استفاده قرار نگرفت و در مراحل بعدی گزینش و تنظیم و نگارش آنها بود و در این مورد از رهنمودهای دکتر رحمانیان (استاد راهنما) استفاده شد. برای ارائه ی این طرح به مراکز و مؤسساتی چون کتابخانه ی ملی و مرکز اسناد آن و کتابخانه ی شماره ی یک و دوی مجلس و مرکز اسناد و نسخ خطی مجلس و کتابخانه ی وزارت امور خارجه و مرکز اسناد وزارت امور خارجه و هم چنین مرکز مطالعات تاریخ معاصر ایران و گنجینه ی اسناد ملی ایران بارها مراجعه شد. بدین ترتیب نوع کار کتابخانه ای بوده است.

۱. ۱. ۴. ارزیابی منابع و مأخذ

نوع تحقیق در این طرح بنیادی است و از شیوه ی توصیفی بهره گرفته است. مهم ترین مراجع جهت اخذ اطلاعات کتابخانه ها و مراکز اسناد بوده است. درارتباط با پیشینه ی تحقیق باید گفت که در برخی از کتب معاصر اشاراتی به این اندیشه گر شده است ولی بسیار اندک. بدین ترتیب بسیاری از زوایای زندگی مجدالملک و فعالیت ها و افکارش پوشیده است. برای آشنایی اولیه با این فرد از شرح حال ها و دایرة المعارف ها استفاده شد. مانند شرح رجال ایران در قرن ۱۲ و ۱۳ و ۱۴، جلد ۳، از مهدی بامداد و همچنین از دایرة المعارف فارسی جلد ۲ از غلامحسین مصاحب و فرهنگ اعلام سخن، ج ۳، از حسن انوری و... این کتابها کلیاتی از زندگی میرزا محمد مجدالملک را بیان نمودند. در این تحقیق منابع به دو دسته تقسیم شده است :

۱. منابع دست اول

۲. پژوهش های جدید

منابع دست اول:

• مجدالملک ، میرزا محمد خان ؛ رساله مجدیه ؛ به کوشش سعید نفیسی ؛ تهران ؛ ۱۳۲۱ / مرآت

الارض ؛ خطاط بی نا ؛ تاریخ کتابت ۱۲۶۷ ق ؛ نسخه خطی.

در ارتباط با میرزا محمد خان مجدالملک سینکی در این تحقیق به تفصیل سخن گفته شده است. در این مهم از دو کتاب رساله مجدیه که یکی تحت عنوان بیست سال بعد از امیر کبیر با مقدمه فضل الله گرگانی و کتاب دیگر به کوشش سعید نفیسی به چاپ رسیده استفاده شده است. و هم چنین با کوشش فراوان به نسخه ی خطی این کتاب دست یافته و از آن نیز بهره گرفته است.

کتاب دیگر مجدالملک یعنی مرآت الارض ، در جریان تحقیق از متن سفرنامه های خطی ج ۴ استفاده شد بهر حال این پژوهش بدون در دست داشتن نسخه های چاپی و خطی این دو کتاب ارزشمند به ثمر نمی رسید.

• امین الدوله ، میرزا علی خان؛خاطرات سیاسی میرزا علی خان امین الدوله،به کوشش حافظ

فرمانفرمائیان ؛ تهران ؛ دانشگاه تهران ؛ چاپ اول؛ ۱۳۴۱.

میرزا علی خان امین الدوله فرزند میرزا محمد خان مجدالملک سینکی بوده و در جریان فعالیت های پدر قرار داشته است. وی از نوجوانی به همراه پدرش در عثمانی حاضر شده و از او کسب فیض نموده است. و در طول دوران جوانی تا پیری درجات مختلف امور سیاسی را طی نمود و از نزدیک با اوضاع و شرایط آن

زمان آشنایی داشته است. به این سبب خاطرات سیاسی این فرد که خود نیز بی تردید از رجال موفق سیاسی در دوران قاجار بوده است می توانست گره گشای بسیاری از ابهامات موجود در آن زمان باشد .

• روزنامه ی سفر خراسان ؛علینقی حکیم الممالک ؛ انتشارات فرهنگ ایران زمین ؛ زیر نظر ایرج

افشار.

علینقی حکم الممالک پسر آقا اسماعیل جدیدالاسلام بود.وی در سال ۱۲۹۳ ق .متولد شد.علینقی حکیم الممالک ؛ طبیب ، شاعر ، مترجم و روزنامه نگار بود.پدرش از پیشخدمتان فتحعلیشاه و ناصرالدین شاه بود. پس از مرگ پدرش شغل او به میرزا علینقی رسید و او باحفظ این سمت ، پس از افتتاح مدرسه دارالفنون در آنجا علم طب آموخت.در سال ۱۲۷۳ ق. ضمن اینکه نایب دوم سفارت ایران در فرانسه بود به تکمیل علم طب پرداخت .پس از مراجعت از ندیمان و نزدیکان شاه شد. و در سال ۱۲۸۴ ق.به لقب حکیم الممالکی نایب شد و همراه شاه در سفر و حضر بود. حکیم الممالک مدتی به حکومت بروجرد و بختیاری منصوب شد.و در سفر دوم ناصرالدین شاه با او به فرنگ رفت و بعدها به حکومت اراک و ریاست کل اداره معادن منصوب شد. وی در سفر ناصرالدین شاه به خراسان مسئول نوشتن سفرنامه ای شد که به روزنامه حکیم الممالک معروف گردید. از دیگر آثار او ، ترجمه ی زبده الحکمه دکتر پولاک بود.

کتاب روزنامه ی سفر خراسان از کتابهایی است که در جریان این پژوهش بسیار مفید واقع شد.اطلاعات بدست آمده از دورانی است که مجدالملک به سمت متولیگری باشی آستان قدس رضوی منصوب شد .و اقداماتی که در جریان آن موظف به انجامش شد و یا انجام می داد.این اطلاعات نو در منع دیگری به چشم نخورده است و از این جهت اهمیت زیادی دارد.

• چهل سال تاریخ ایران در دوره پادشاهی ناصرالدین شاه (المآثر والآثار)؛ با تعلیقات حسین

محبوبی اردکانی ؛ به کوشش ایرج افشار ؛ ج ۲ و ۱؛ تهران ؛ اساطیر ۱۳۶۸ .

المآثر و الآثار توسط محمد حسن صنیع الدوله از رجال خوشنام قاجار تألیف شد. در این کتاب به ذکر جزئیات دوران سلطنت ناصرالدین شاه از جمله تعداد اولاد شاه و شاهزادگان و همسران شاه و هم چنین به مقامات دولتی و حکومتی و نظامی و جنگهای داخلی و محدوده ی مرزهای کشور و سایر مسایل دوران قاجار می پردازد.

این کتاب در سال ۱۳۰۶ ق . به فارسی و در ۱۶ باب نوشته شده است و در مورد چهل سال سلطنت ناصرالدین شاه سخن گفته است. این کتاب از اهمیت خاصی برخوردار است . چرا که در آن ضمن رئوسی که در بالا آورده شد ، اطلاعاتی از عمارات و ابنیه ، اسماء علما و متکلمین و ادبا و عرفا و شعرا و اطبا و افرادی که لقب و نشان گرفته بودند ، ارائه می دهد.و هم چنین مختصری از حوادث عمده ی دنیا در آن زمان نیز ثبت شده است . در پایان فهرست اسامی سلاطین قاجاریه و دایره ی دولشان را آورده است.

• تشیع و مشروطیت در ایران و نقش ایرانیان مقیم عراق ؛ عبدالهادی حائری؛ تهران ؛

امیرکبیر؛ ۱۳۶۴ .

نگارش این کتاب در ابتداء به زبان انگلیسی در سال ۱۳۵۲ شمسی در کانادا به پایان رسید و پس از آن در امریکا بازنویسی و در هلند به چاپ رسید. دوری نویسنده از ایران او را از بسیاری از منابع موجود نیز دور ساخت . در سال ۱۳۵۷ در ایران به فارسی ترجمه شد و چاپ اول آن در ۱۳۶۰ میسر گردید و برای بار دوم نیز در سال ۱۳۶۴ به چاپ رسید. در این کتاب دکتر حائری با تیتیری تحت عنوان اندیشه گری از دستگاه حاکمه به میرزا محمد خان سینکی می پردازد. نویسنده در آن زمان تنها به یک اثر مجدالملک اشاره می کند

(کشف الغرایب) و از مرآت الارض اطلاعی ندارد. موضع گیری نویسنده در مورد مجدالملک مثبت است و از اوبه عنوان فردی دانشمند نام می برد که با کتاب کشف الغرایب؛ علاقمندی فراوانش را به نوسازی سیاسی و اجتماعی ایران نشان می دهد.

زندگی نامه سیاسی و اجتماعی محمد علی علاء السلطنه ؛ عباس هدایتی خمینی ؛ تهران ؛ طهوری ؛ چاپ اول؛ ۱۳۹۰.

این کتاب از تازه های نشر به حساب می آید و بایشگفتاری از پرویز علاء در ۱۳۸۸ آغاز می شود. با توجه به اینکه عباس هدایتی با وابستگان خاندان علاء ارتباط داشته و از اسناد این خاندان بهره برده است ، این کتاب می تواند گوشه ای از ابهامات تاریخ رجال ایران را برطرف سازد. در ارتباط با پایان نامه، از این کتاب در مورد زندگی و خاندان میرزا محمد خان اطلاعات خوبی می دهد، گر چه همه ی این اطلاعات بکر و تازه نیست ولی با نسب نامه ای که در پایان کتاب از خاندان علاء و خاندان وابسته ارائه می دهد کمک شایان توجهی به این پایان نامه نموده است. با توجه به این که نسب نامه مجدالملک در این کتاب اصل نبوده است ؛ بطور کامل به فرزندان و نوادگان پرداخته نشده است. لذا در این پژوهش نسب نامه ی فوق الذکر تکمیل گردیده است.

• بر بال بحران ، زندگی سیاسی علی امینی ؛ ایرج امینی ؛ تهران ؛ نشر ماهی ۱۳۸۸.

ایرج امینی فرزند علی امینی و از نوادگان میرزا علی خان امین الدوله و میرزا محمد خان مجدالملک سینکی است. وی در فصل اول کتاب خود با عنوان کودکی و نوجوانی به بیان زندگی میرزا محمد خان مجدالملک سینکی می پردازد و در مورد مجدالملک و پسرش امین الدوله و زندگی آنان سخن می گوید. به این علت که این فرد نیز از خاندان مجدالملک و امین الدوله بوده است ، از نظر دسترسی به اسناد می توان کمک بیشتری

از این کتاب گرفت ولی به واسطه ی قرابت با خاندان امینی بطور قطع در موضع گیریها با احتیاط بیشتری برخوردار شده است.

• **تاریخ تفکر سیاسی در دوره قاجاریه؛ داریوش رحمانیان؛ تهران؛ دانشگاه پیام نور؛ ۱۳۸۹.**

داریوش رحمانیان کوشکی استادیار گروه تاریخ دانشگاه تهران است. وی علاوه بر کتاب موردنظر کتابها و مقالات بسیاری در زمینه ی تاریخ دوره قاجار و عصر مشروطه دارد. از جمله کتابهای این نویسنده: چالش جمهوری و سلطنت در ایران، سال نشر ۱۳۷۹ و تاریخ علت شناسی انحطاط و عقب ماندگی، سال ۱۳۸۲ و افسانه های لری در ۱۳۷۹ و جنبش مشروطه در ۱۳۹۰ را می توان نام برد. وی در کتاب تاریخ تفکر سیاسی در دوره ی قاجار در فصلی با عنوان اندیشه گران نوگرا و متجدد پس از میرزا فتحعلی آخوند زاده و میرزا ملکم خان ناظم الدوله و میرزا یوسف خان مستشارالدوله؛ در جایگاه چهارم به میرزا محمد خان مجدالملک سینکی اشاره می کند. و توضیحات قابل توجهی را در باب زندگی و مناصب مجدالملک ذکر نموده و نظرات صاحب نظران را در مورد مجدالملک بیان می دارد. وی در ادامه؛ مباحثی از رساله ی کشف الغرایب را مطرح نموده و آن را مورد بررسی قرار می دهد. این کتاب در تدوین این پایان نامه کمک بسیاری نموده است

• **اندیشه ترقی و حکومت قانون عصر سپهسالار؛ فریدون آدمیت؛ تهران؛ خوارزمی؛ ۱۳۸۵.**

فریدون آدمیت (۱۳۸۷-۱۲۹۹) تاریخ نگار معاصر و نویسنده صاحب آثار بسیار در زمینه ی مشروطیت و روشنفکران مشروطه است. روش کار او تاریخ نگاری تحلیلی و انتقادی است. وی تحصیلات متوسطه را در دارالفنون گذراند. پس از آن به دانشکده ی حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران راه یافت. در سال ۱۳۲۱ فارغ التحصیل شد و پایان نامه اش در باره ی زندگی و اقدامات سیاسی امیر کبیر بود. و در سال بعد با عنوان امیر کبیر و ایران با مقدمه ی استادش محمود محمود به چاپ رسید. وی در سال ۱۳۸۷ در سن ۸۷ سالگی در

گذشت. از آثار او امیر کبیر و ایران و جزایر بحرین و فکر آزادی و مقدمه نهضت مشروطه و اندیشه های طالبوف و... فریدون آدمیت مدتی سفیر ایران در هلند و شوروی و فیلیپین و هند بود. او در سال ۱۳۳۰ جوان ترین سفیر ایران در سازمان ملل معرفی شد.

وی از جمله معدود نویسندگانی است که به گونه ای مفصل در مورد کتاب کشف الغرایب سخن رانده و به تحلیل مباحث مختلف این کتاب پرداخته است. فریدون آدمیت با عنوان شکست اصلاحات پیشروی افکار به طرح رساله مجدییه می پردازد و قسمت های مختلف آن را بررسی می کند.

• سفرنامه های خطی فارسی؛ تصحیح و پژوهش هارون وهومن؛ نشر اختران؛ چاپ اول؛

۱۳۸۸؛ ج ۴.

هارون وهومن مصحح و مؤلف، متولد ۱۳۴۵ شهرستان اندیمشک است که تا کنون ۶۲ عنوان کتاب را در کارنامه ی خویش دارد. تحصیلات خود را تا مقطع دکترای تخصصی تاریخ ادامه داده است. مهم ترین آثار او عراق از دید سیاحان و جهانگرداندر ۳جلد و تاریخ ابادان در روزگار اسلامی، آوه دومین کانون تشیع در تاریخ ایران، سرزمین مقدس از نگاه مسافران تاریخ، جهود کشان و اولین رمان ایرانی ف قاهره بزرگترین شهر آفریقا و... است.

در این پژوهش سفرنامه های خطی فارسی بخش بزرگی از مشکل عدم دسترسی به منبع دست اول را رفع کرد. چرا که نسخه خطی کتاب مرآت الارض را با چندین بار مراجعه به کتابخانه ی مجلس، متأسفانه موفق به رؤیت نشده و تنها به واسطه ی کتاب فوق الذکر است که این پژوهش توانسته است به پایان برسد. به این واسطه نقش مهمی در بخش آثار و اندیشه های مجدالملک ایفا نموده است.

• مکتب تبریز و مبانی مشروطه خواهی؛ جواد طباطبایی؛ ستوده؛ چاپ اول؛ ۱۳۸۵؛ ج ۲۰۱.

جواد طباطبایی در سال ۱۳۲۴ در تبریز دنیا آمد. تحصیلات خود را در تبریز انجام داد و برای تحصیل حقوق به دانشگاه تهران رفت. از اخذ لیسانس حقوق به فرانسه رفت و در دانشگاه سوربن به ادامه تحصیل پرداخت و با اخذ دیپلم مطالعات عالی D.E.S از رشته فلسفه سیاسی فارغ التحصیل شد. در سال ۱۳۶۳ با نوشتن رساله ای در باره ی «تکوین اندیشه سیاسی هگل جوان» با دریافت درجه ممتاز دکترای دولتی از رشته فلسفه سیاست به ایران بازگشت. پس از آن به عضویت هیئت علمی درآمد و معاون پژوهشی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران شد در همان حال ، او سر دبیری نشریه همین دانشکده را بر عهده گرفت. به دلایلی از کاربرکنار و از دانشگاه اخراج شد و او به کار پژوهشی خود در مراکز دیگر ادامه داد و با امکاناتی که در مراکز پژوهشی فرانسه ، آلمان و آمریکا فراهم آمدف پژوهشی درباره ی تاریخ اندیشه در ایران را دنبال کرد. وی در سال ۱۳۷۶ موفق شد جایزه ی نخل آکادمیک ، عالی ترین نشان علمی فرانسه و مدال نقره تحقیقات در علم سیاست را از دانشگاه کمبریج کسب کند. هم اکنون عضو هیئت علمی دائره المعارف بزرگ اسلامی و در مؤسسات خصوصی به تدریس مشغول است. از جمله آثار اوست: درآمدی بر تاریخ اندیشه سیاسی در ایران ؛ زوال اندیشه سیاسی در ایران ؛ ابن خلدون و علوم اجتماعی ؛ خواجه نظام الملک؛ مفهوم ولایت مطلقه در اندیشه سیاسی سده های میانه ؛ تأملی درباره ایران ج ۱ ؛ تاریخ اندیشه سیاسی در اروپا؛ سقوط اصفهان به گزارش کروسینسکی ؛ تأملی در باره ایران مکتب تبریز و مبانی تجددخواهی ؛ و بسیاری از آثار و ترجمه کتابهای دیگر.

در این پژوهش از دو کتاب طباطبایی یعنی کتابی که توسط آن به معرفی مؤلف پرداخته شد-مکتب تبریز و کتاب تأملی درباره ایران نظریه حکومت قانون در ایران بخش دوم مبانی نظریه مشروطه خواهی مورد استفاده قرار گرفته است. در مکتب تبریز در ج ۱ بطور مفصل و در ج ۲ به ایجاز به مجدالملک و رساله ی

مجدیه پرداخته است. وی این کتاب را از شاهکارهای ادبی دوره قاجار می داند. طباطبایی در هر دو کتاب
فوق الذکر به بررسی و تحلیل کتاب رساله مجدیه پرداخته است و در امر این پژوهش نیز بسیار مفید بوده
است.